

NY MUSIK

i samarbete med Wärenstams
och

Aldo Clementi

– variationer och fragment

Frammento (1983)

Otto variazioni (2002)

Loure (1998)

B.A.C.H. (1970)

Blues (2001)

Studio 2 (sulla monotonia) (2004)

Barcarola (2006)

Sarabande (1946)

Studio (sul tocco) (1993)

Blues 2 (2001)

Invenzione 4 (2003)

Variazioni su B.A.C.H. (1984)

Mats Persson och Kristine Scholz – piano

Lördag den 5 april 2025, kl. 16.00

Wärenstams konsthall

”Det har i många år varit min övertygelse att Musiken (och Konsten i allmänhet) helt enkelt måste acceptera den ödmjuka uppgiften att beskriva sin egen ände, eller åtminstone sitt eget utlocknande.”

Så skrev **Aldo Clementi** (1925–2011) redan 1973. Musiken var alltså slut...

Men trots sin orubbligt negativa inställning skapade Clementi med glädje och möda en stor mängd hantverksmässiga filigransarbeten, magiska klockor, ljudobjekt som sjuder av inre liv:

Frammento (1983) för piano bygger på de fyra första tonerna i Tjajkovskijs *Trio* op. 50, EDFE. Dessa fyra toner presenteras i samtliga omvändningar samt transponeras å det flitigaste medan rytmen förblir densamma, men inget annat material förekommer. För att stämmorna i den täta klangväven skall kunna urskiljas är tre av de sex stämmorna preparerade med olika material. Ett ovanligt tydligt exempel på Clementis ”speldosemusik”. Musiken sätter igång och förlöper sedan av sig själv, gradvis allt långsammare – från försommaren och den tidiga mandomens raska steg till vinterns och de stelnade ledernas närmast stillastående. Till slut går det så långsamt att musiken nästan faller isär, fragmenteras.

”Slutet uppkommer naturligt ur mättnad och utmattning, men det är aldrig definitivt...” Hela detta kontrapunktiska bygge genomgår alltså en konstant tempoförändring. Clementi säger: ”Det intresserar mig mycket att se hur samma musikaliska objekt ändrar fysionomi när tiden blir en annan för det lilla motivet eller figuren. Hur den allt långsammare tiden förändrar dess fysionomi.”

Otto variazioni (2002) är komponerat för gitarr och är ett slags pendang till *Variazioni* för piano (1999), som i sin tur nog kan betraktas som en sentida släkting till *B.A.C.H.*. Även i detta fall rör det sig om ett slags mobil, som vrider sig i flera lager kring ett diatoniskt tema och således bildar en totalkromatik. Pianoversionen klingar en oktav högre än originalet.

Loure (1998) är som många av Clementis pianoverk tillägnat pianisten och gode vännen Giuseppe Scotese. Loure är ursprungligen en fransk dans, vanligtvis i 6/4-takt, som ibland förekommer i barockens sviter. Clementis *Loure* bygger på en tonal liten figur som – naturligtvis – presenteras i samtliga omvändningar. Tre korta satser. Det enda som skiljer dem åt är hur figurerna förskjuts mot varandra. Hela stycket spelas tre gånger: brillante, moderato, lento.

B.A.C.H. (1970) tar sin utgångspunkt i Bachs *Fantasi i c-moll* för cembalo. Tonhöjds-materialet är klart avgränsat: tre uppåtgående skalor (med var sin styrkegrad) varav två är kromatiska, de centrala tonerna BACH (som accentueras) samt de reminiscenser från Bach-fantasin som flyter ovanpå de snabba skalorna. Musiken byggs upp av olika långa fragment och fungerar som en mobil i ständigt nya positioner men med samma begränsade material. Som ofta hos Clementi skall musiken spelas så snabbt som möjligt, men med recitativisk flexibilitet, och upprepas valfritt antal gånger, dock minst tre. Tonsättaren beskriver det mycket riktigt som en *perpetuum mobile*. **B.A.C.H.** innebär något av en milsten för Clementi, eftersom det riktade hans uppmärksamhet mot det tonala byggstenarnas ”plastiska egenskaper som kontrapunktiska element”.

Thelonious Monk, den kantigt mästerlige jazzpianisten, har postumt och ovetande fått lämna material till **Blues** och **Blues 2** (*Fantasia su frammenti di Thelonious Monk*) (2001). Clementi har helt enkelt valt ut fragment ur Monk-kompositioner, men kompletterat dem för att uppnå ett kromatiskt bredare fält. *Blues* presenterar tolv sådana relativt korta fragment, alla åtskilda av några sekunders paus, följda av samma fragment baklänges. Efter avslutat arbete uttryckte tonsättaren tveksamhet till att bara ha använt fragmenten i grundform och retrograd. Därför följde strax *Blues 2*, som alltså är samma verk upochner, i spegelvändning.

Studio 2 (*sulla monotonia*) för piano (2004), är tillägnat musikskriftställaren mArio Bartolotto, och har enbart tonerna A och B som byggstenar. Det är, som tonsättaren säger, en studie i entonighet. Detta intervall – en liten sekund – presenteras sedan i fyra lager som en dubbel spegelkanon. Den kromatiska skalans fyra resterande toner får här närmast funktionen av ett slags diskreta, klangliga markörer. Fyra gånger två toner, alltså, om och om igen. Och bara fyra notvärden. Då vill det till att variera rytmen så mycket det går inom de ramarna. Efter avslutat verk följer en *Double (come eco)* – ungefär samma sak lite långsammare och tystare; meloditonerna är desamma, medan övriga stuvats om. Ett experiment, enligt tonsättaren.

Barcarola för fyrhändigt piano (2006) bygger i sin helhet på ett fragment ur en fuga i Ess-dur av Felix Mendelssohn. Det lilla mendelssohnmotivet presenteras naturligtvis samtidigt i samtliga fyra omvändningar, gång på gång, om än ständigt förskjutet mellan stämmorna. En av dem framstår hela i tiden i relief, men vid repetitionen vänds kuttingen och samma stämma hamnar nu tydligt i skuggan. En klassisk gondolgångare.

Sarabande, som skrevs i januari 1946, är den näst sista av sex satser i *Suite per pianoforte* (1945–46). Clementis eget handskrivna exemplar innehåller noteringar för en möjlig instrumentation liksom rättelser av hans lärare, Alfredo Sangiorgi – rättelser som Clementi själv uppenbarligen inte instämde i, eftersom han inte rättade sig efter dem när han framförde stycket.

Studio (sul tocco) (1993) är närmast att beskriva som en skiss, eller kanske ett schema, vilket får realiserats av pianisten. Clementi lämnar ett tonmaterial – två komplementära hexakord (sextonsgrupper), vilka är varandras spegling, en för varje hand – och en anvisning om hur det skall utarbetas. En av tonerna i de resulterande ackorden spelas som meloditon medan övriga klingar svagt i bakgrunden – alltså är det hela en taktilytyd, en övning i differentierat anslag. De båda händerna och deras varierande meloditoner är liksom ackorden varandras speglingar. En närmast improvisatorisk studie i anslagsteknik.

Invenzione 4 för piano (2003) är en mycket enkel historia, men också mycket intrikat. Ett litet tretonsmotiv presenteras i fyra lager, och det är, liksom i *Studio 2*, framför allt spelet med notvärderna som står för variationen. Ett under av koncentration, en långsamt gungande musik som flyter fram på de dyningar som de lika långsamma tempoförändringarna skapar. En mycket långsam barcarola, om man så vill. Stycket slutar där det börjar och skulle mycket väl kunna börja om från början igen.

Variazioni su B.A.C.H. (1984) för piano är inte bara en variation över Bachs namn utan också över Clementis eget *B.A.C.H.* Förutom de melodiska reminiscenserna förekommer här sex skalor mot tidigare tre; fyra kromatiska och två diatoniska, tre uppåt- och tre nedåtgående. I flera fall innebär denna stämtäthet att musiken överskrider det tekniskt möjliga. Men kontrapunktens regler har alltid företräde, med följd att musikern antingen måste utesluta material eller tillkalla en kollega. Det är förklaringen till att flera verk för solopiano – alltså även *Frammento*, *Studio 2* och *Invenzione 4* – här spelas fyrhändigt.

(Många är de verk som Clementi övervägde att bygga ut på detta sätt, för att uppnå en allt tätare kontrapunkt. Ibland hade man rentav en känsla av han helst bara ville skriva för stor, dividerad orkester, men det är inte så ofta de mindre expressiva eller insmickrande komponisterna blir tillfrågade. Sådan är orkesterkulturen.)